

Sammanfattning

Svårigheten med det skriftliga källmaterialet skulle vara att det till allra största delen finns i andra länder, i sådana som drabbats av krig. Här går det emellertid att få hjälp med val av arkiv och i viss mån också med själva materialet av experter inom det svenska arkivväsendet samt givetvis av dem som direkt betjänar de främmande arkiven.

Ett material som i hög grad finns inom Sveriges gränser är det mänskliga. Det är personer som varit med och upplevt krig och andra katastrofer. De kan indelas i tre grupper.

- 1) Svenskar som haft uppdrag på platsen. De är i första hand militärer, diplomater, journalister och folk som tillhör olika hjälporganisationer, t ex Röda Korset.
- 2) Flyktingar som kommit till Sverige och blivit kvar här. I sina ursprungliga hemländer var de tjänste- eller förtroendemän med viss överblick. Kanske var de också med och organiserade utrymning eller dessförinnan andra befolkningskyddsåtgärder.
- 3) Flyktingar som kommit till Sverige och blivit kvar här men som i sina ursprungliga hemländer inte hade några speciella uppgifter i samband med befolkningskyddet eller andra uppdrag som tvingade in dem i ledande och planerande arbete i samband med kriget. De "bara" flydde. Sådana saknar kanske ofta överblick men de har rik erfarenhet av hur det kändes att fly. De kan beskriva orsakerna till att de lämnade den gamla hembygden. Grupperna två och tre har också ofta erfarenhet av en civilbefolknings beteende före flykten, i samband med krigshot, invasion, ockupation och landsstrider.

Undersökningen skall enligt uppdraget behandla tre huvudfall

- 1) när en civilbefolkning inför hotet om landsstrider flyr spontant och utan större ordning
- 2) när den evakueras planmässigt och
- 3) när den stannar kvar och går i skydd.

Under förutsättning att man kommer ihåg att dessa beteenden aldrig är renodlade går det att följa den ordningen. Att det ibland har varit så att den stora delen av en befolkning flytt, ibland att den stannat kvar eller evakuerats går inte att ta miste på. Samtidigt som stora delar flytt har andra delar stannat kvar och vice versa.

Beteendet blir alltså alltid blandat men det viktiga är att se vilket beteende som dominerar och framförallt bakgrunden till detta. Vilka det sedan är som avviker och orsaken till deras beteende är givetvis också av största intresse. En jämförelse mellan olika strider och krig kan sedan visa om bakgrunder och slutsatser är någorlunda allmängiltiga.

Att informationen är av alldeles speciell betydelse är dock ganska klart. Den bör komma i god tid. En krissituation är i sig så dramatisk att varje mera ovanlig åtgärd kan öka dramatiken. Även ganska enkla ord kan vara panikskapande. Vet folk vad de skall göra, vet de att de kan rädda sig själva och andra om en olycka

inträffar är det lättare att bibehålla lugnet. Förmågan till rationellt handlande ökar i takt med den praktiska förmågan och kunskapen. Det skulle t ex vara av stort värde om varje medborgare automatiskt kunde släcka brand i kläder, lägga första färband etc. Sådana kunskaper kan ju också ha sin fredstida betydelse.

Ett ömsesidigt förtroende myndigheter-massmedia och befolkning är av stor betydelse. Utan detta förtroende kan stora delar av informationerna och instruktionerna komma bort.

Ju mindre som behöver göras i själva krissituationen desto bättre. Helst skall det vara gjort i god tid förut. Detta kan naturligtvis vara praktiskt svårt och därför måste berörda myndigheter och andra alltid komma ihåg att läget i samband med en stor kris är labilt. Panik och andra negativa massföreteelser ligger alltid på lur. Det är också nödvändigt komma ihåg att panik o dyl är mycket smittsamt.

För att tillgripa evakueringsåtgärder måste man vara ganska säker på att tiden räcker till. I annat fall kan stora delar av befolkningen vara ute på vägarna när t ex landstriderna börjar i ett omedelbart grannskap. Å andra sidan kommer med säkerhet många att fly även om skydd är anbefallt. Även då kan vägarna vara fyllda och nu med folk som flyr spontant och utan ordning, kanske i panik. Sådana kommer också att vara på vägar som är avsedda för den egna militären och säkert inom områden där själva striden kan börja vilket ögonblick som helst. Beteendet blir som redan nämnts blandat. Problemet är att hitta en formel som får den stora delen av en befolkning att följa givna instruktioner. Här torde god tid, god information och stort förtroende vara det i särklass viktigaste.